

UČNA POT OB REKI KOKRI NA VISOKEM PRI KRANJU

Milan Krišelj*

Povzetek

V prispevku je prikazana nova učna pot, ki prikazuje naravne vrednote reke Kokre na Visokem pri Kranju in življenja ob njej s posebnim poudarkom na geološki pestrosti prodnikov, ki jih reka prinaša s seboj iz porečja. Učna pot se povezuje z ogledom več kot 200 let stare domačije, kjer je urejen muzej kruha. Hiša prikazuje bivalno kulturo in način življenja, kakršno je bilo do prve svetovne vojne.

Ključne besede: Visoko pri Kranju, učna pot ob Kokri, naravna in kulturna dediščina, geološka piramida, muzej kruha.

EDUCATIONAL TRAIL ALONG THE KOKRA RIVER IN VISOKO, NEAR KRANJ

Abstract

In the article a new educational trail is described; it displays the natural characteristics of the river Kokra at the location of Visoko, not far from Kranj, together with the living conditions in that area. Special attention is paid to the geological variety of gravel that has been brought by the river water. The visit of a more than 200 years old house with the museum of bread is included in the trail. In the house one can see how people lived before the beginning of World War I.

Key words: Visoko near Kranj, educational trail along Kokra River, natural and cultural heritage, geological pyramid, museum of bread

Učna pot

Na Visokem pri Kranju je občina Šenčur v sodelovanju z Zavodom za varstvo narave RS v Kranju in Sekcijo za narave vrednote in kulturno dediščino pri KUD Valentin Kokalj Visoko uredila ob reki Kokri učno pot, ki prikazuje naravne vrednote reke in življenja ob njej s posebnim poudarkom na geološki pestrosti prodnikov, ki jih reka prinaša, oblikuje in brusi vse od izvira v Karavankah na Jezerskem do izliva v Savo v Kranju.

Učna pot je urejena ob približno 1200 m dolgem odseku reke Kokre in poteka od mosta čez Kokro na Visokem do mosta v Hotemažah. Ob njej je postavljenih 5 pojasnjevalnih tabel. Prva in zadnja tabla sta enaki, zato pot lahko začnemo na obeh straneh. Osrednja zanimivost poti je 3 m visoka štiristranična piramida, zgrajena iz prodnikov, ki jih je reka prinesla s seboj. Piramida ima poleg izobraževalne še radiestezijsko vrednost. Mikrolokacijo piramide je določil radiestezist, gospod Franc Šturm iz Tolmina, ki je izmeril tudi jakost biopolja.

* Mag. Milan Krišelj je predavatelj v pokoju na Višji šoli za gostinstvo in turizem na Bledu.
milan.kriselj@gmail.com

Pot je namenjena tako naključnim sprehajalcem, ki jih je iz dneva v dan več, kakor tudi kolesarjem, pohodnikom ljubiteljem naravnega okolja. Še posebej pa je primerna za šolske skupine osnovnih, srednjih, višjih in visokih šol ter fakultet, saj nudi dovolj osnov za proučevanje topografije in hidrografskih lastnosti, geologije, hidrogeologije in pedologije, meteoroloških in klimatskih razmer, erozijskih procesov, rekreacije in turizma, vodnega in obvodnega prostora.

V neposredni bližini učne poti v vasi Hotemaže je tudi več kot 200 let stara domačija Pri Šuštarju, ki jo je lastnik, mag. Milan Krišelj, saniral in ohranil njeno prvotno obliko in vsebino. Prikazuje bivalno kulturo in način življenja, kakršno je bilo do 1. sv. vojne, to je pred 100 leti. V okviru domačije je urejen še muzej kruha, ki prikazuje postopke, orodja in stroje, ki so potrebni, da naredimo kruh. Pot od zemlje do kruha je urejena po sekvencah in razvojno. Tudi pri hiši ali v njej je možno prikazati ali proučevati različne vsebine od peke kruha do barvanja ovčje volne z rastlinskimi barvili.

Dostop do učne poti:

Če se želimo sprehoditi ob reki navzgor, na cesti Kranj-Jezersko približno 100 m severno od cerkve Sv. Vida na Visokem zavijemo levo in po klančku navzdol po asfaltirani cesti, ki vodi do visokega mostu, čez Kokro pridemo do prve table, na kateri so predstavljene splošne značilnosti in naravne vrednote celega porečja Kokre.

Če se odločimo, da bomo učno pot opravili nizvodno, pa do enake table pridemo iz vasi Hotemaže, kjer pri gostilni Pri Jurčku zavijemo levo, pri gasilnem domu pa desno in po nekaj 100 metrih pridemo do reke.

Reka Kokra

Kokra izvira v Karavankah na Jezerskem med pobočji Stegovnika, Velikega vrha in Virnikovega Grintavca, v Kranju pa se izliva v Savo. Ime reke je predсловansko, verjetno keltsko. Na svoji 36 km dolgi poti preko brzic,

Slika 1: Prodišče Kokre na Visokem, kjer je reka odložila prodnike različnih velikosti in kamninske sestave. Iz njih je zgrajena piramida.

slapišč, slapov in tolmunov premaga kar 900 m višinske razlike. V ravnini se umiri in si od Preddvora dalje utira pot v lastne prodne naplavine. Ponekod so sprijete v pleistocenski konglomerat ali (laboro) in so zaradi nekdanjega premikanja in vrezovanja struge oblikovane v rečne terase. Pred Kranjem je izdolbila koritast kanjon, ki je pod starim mestnim jedrom globok 30 m. V njem opazimo ogromne skale, ki so se utrgale s strmih sten. Zaradi gorskega značaja in drugih posebnosti je Kokra proglašena za naravno vrednoto državnega pomena, kanjon pa je naravni spomenik.

Večino kamnin, po katerih teče Kokra v svojem porečju, lahko najdemo na njenih prodiščih, saj tu odloži v prodnike obrušen in zaobljen grušč, ki ga je iztrgala naravi na svoji dolgi poti.

Zastopane kamnine

Apnenec $\text{Ca}(\text{CO}_3)_2$ je nastal v morjih iz drobcev lupin in skeletov morskih živali. V trdno kamnino jih povezuje iz vode kemično izločeno kalcitno veživo. V njem ohranjene ostanke nekdanjih živih bitij imenujemo okamnine ali fosili.

Dolomit $\text{CaMg}(\text{CO}_3)_2$ je nastal večinoma v morju iz kalcita z nadomeščanjem kalcija z magnezijem. Proces imenujemo dolomitizacija. Apnencem in dolomitu dajejo barvo mineralne, kemične in organske primesi.

Brečo sestavljajo oglata zrna iz grušča, ki je zlepljeno z vezivom ali cementom.

Konglomerat sestavljajo zrna, ki jih je dolgo časa prenašal vodni tok, zato so zaobljena. Najtrši je kremenov konglomerat, ki je sestavljen večinoma iz kremenovih prodnikov, zlepljenih s kremenovim vezivom.

Peščenjak sestavljajo zrna, velika od 0,063 do 2 mm, **muljevec** pa zrna, manjša od 0,063 mm, ki jih s prostim očesom ne vidimo. Na prodišču najdemo predvsem rdeče kremenove peščenjake in muljevce. Rdečo barvo jim dajejo železovi minerali (hematit).

Posebnost so **vulkanske** kamnine, nastale v globokem morju in na kopnem, med katerimi so najpogostejši zeleni in rdečkasti kremenovi keratofirji. Izlive lave so spremljali burni izbruhi izmečkov, npr. kosi kamnin in pepela iz vulkanskega žrela, ki so se sprijeli v nove kamnine – piroklastite. Najbolj opazni so zeleni tufi iz sprijetega pepela. Posebna zanimivost so vulkanske breče.

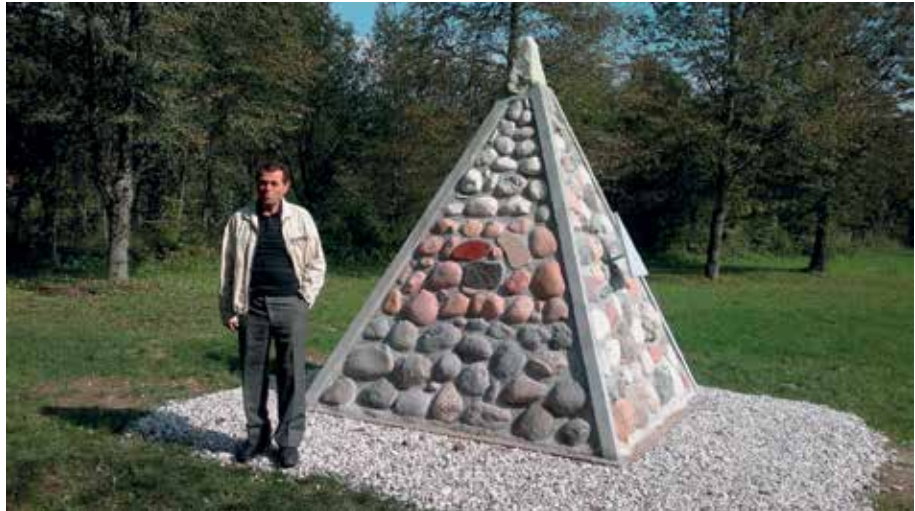
Kamenje iz reke so v preteklosti uporabljali za gradnjo hiš. Vse starejše hiše so bile iz kamna, zlasti vse, ki so bile zgrajene po velikem požaru na Visokem iz leta 1848. Nekatere so pravi kmečki dvorci, a žal danes skoraj vse propadajo.

Sožitje reke in človeka

Zaradi naravnih danosti ima reka značilen dežno-snežni režim. Povprečni letni pretok, merjen pri Tupaličah, kjer se reka umiri, je $4,4 \text{ m}^3/\text{s}$. Srednja vrednost letnih maksimalnih konic na tem mestu je $93 \text{ m}^3/\text{s}$, minimalnih pa $1,16 \text{ m}^3/\text{s}$. Na tabli, kjer se reka predstavi, je narisana graf, ki prikazuje dva izrazita viška, pozno pomladanskega in pozno jesenskega. Takrat se dogaja, da reka uide iz regulirane in utrjene struge in poplavlja. Takšna je t. i. Miklavževa povodenj, ki se pojavlja okoli Sv. Miklavža. Ob tem je reka

menjavala strugo in erodirala svoje lastne naplavine. Ustvarjala je nove tolmune, prinašala ogromne količine uporabnega gramoz za gradnjo in mivke, s čimer je omogočala zaslužek nekaterim okoliškim kmetom oziroma polkmetom. Zadnje velike visoke vode so bile 1. novembra 1990 in 1991 ter 5. novembra 2012, ko je bil povprečni pretok več kot 200 m³ na sekundo.

Slika 2: Tri metre visoka piramida ob športnem parku Rapa na Visokem. Južna stran prikazuje pestrost prodišča, vzhodna apnenca in dolomite, severna prodnike sprijetih mehanskih usedlin, vzhodna pa magmatske prodnike – konglomerate, breče, peščenjake in tufe. (foto: Milan Krišelj)

Slika 3: Pestrost kamnin, ki jih je reka odložila v strugi, prikazuje tudi tabla. (foto: Milan Krišelj)

Dolga stoletja so ljudje reko in njeno moč spoštovali, občudovali in se je tudi bali. Razen sedmih mlinov, ki so nastali ob mlinščici ali rapi (raki), drugih zgradb v poplavni ravnici sprva ni bilo. Kmetij sploh ne, kasneje le nekaj kajž in preprostih domov revežev ali gostačev. Sčasoma pa so ljudje pozabili na veliko rušilno moč reke in se ji začeli približevati tudi s hišami, a še vedno zelo previdno in kar se je dalo stran od glavne struge. V obdobju industrializacije tik pred prvo svetovno vojno in po njej pa so se posamezniki opogumili in ob reki zgradili gospodarske objekte. Tako je na Visokem zrasla usnjarska delavnica – ledrarija. Pri hiši tik ob vodi pri visoškem mostu še danes stoji domačija z domačim imenom pri Ledrarju.

Podobno tudi v Hotemažah, kjer so vodo mlinščice (rape) prav tako začeli izkoriščati za potrebe usnjarne. Domače ime »na fabriki« pa se ni ohranilo.

Vodno silo rape je umno izkoristil tudi domačin Joža Zaplotnik, roj 1902, sosed četrtega mlinarja, ki je zgradil mizarsko delavnico, kjer je vse stroje poganjala vodna sila. Mizarske stroje je skonstruiral in izdelal sam.

Slika 4: Ob Kokri je med Tupaličami in Visokim nekoč stalo sedem mlinov. Mlinov danes ni več. Spomin nanje ohranja pojasnjevalna tabla, kjer je opisana njihova usoda. (foto: Milan Krišelj)

Živali v zavetju Kokre

Reko in njen zeleni obvodni prostor si delijo mnoge živali. Vodo naseljujejo potočna postrv, lipan, klen in tujerodna šarenka ali amerikanka. Njena neokrnjena narave in naravna struga je dom številnim pticam pevkam, ujedam in žolnam, posebej pa povodnemu kosu, beli pastirci in vodomcu, ki so na drugih rekah zaradi regulacij redki in ogroženi. V mirnejših delih in prodiščih se zadržujejo race mlakarice, veliki žagar in sive čaplje. Na nenehno spreminjajočih se in občasno z rastlinstvom in grmovjem poraščenih prodiščih se pod prodniki skrivajo rakci, pajki, pršice in stonoge.

Zeleni okvir reke

Obrežja in loge na vlažnih in z minerali bogatih tleh poraščajo veliki jesen, beli in črni topol, in črna jelša vrbovje. Obrežni gozd s koreninskim prepletom utrjuje brežine in daje senco. Logi zadržujejo vodo in varujejo pred poplavami.

V obrečnem gozdu uspevajo beli gaber in beli javor, divja češnja, smreka in rdeči bor, v podrasti pa brogovita, glog, rdeči dren, šipek, leska, bezeg in maklen in leska. Na skalovju v kanjonu uspevajo vrste, podobne sredozemskim. Taka sta mali jesen in črni gaber. Nekatere vrste so vzklije iz semen, ki jih je reka prinesla iz gorskega zaledja. Spomladi, ko je še dovolj svetlobe, zacvetijo čemaž ali divji česen, navadni zimzelen, črni teloh, tevje in različne vrste kukavičnic, poleti na obrobju navadna zlata rozga, v jeseni pa ciklama.

Prostočasne aktivnosti ob vodi

Sožitje reke in človeka moramo omeniti tudi v zvezi z rekreacijo. Domačini delimo prostor ob reki Kokri na dva dela: tistega neposredno ob reki, kjer ni vegetacije, kjer reka zaradi povodnji menjava rečno korito, imenujemo **prod** (npr.: Grem na prod. – torej grem k reki Kokri) **voh** ali log pa je tisti del najnižje (najmlajše) terase, ki se je že zarastel s tipičnim pionirskim rastlinjem, kje prevladujejo vrba, leska, topol, smreka, javor, jesen, češmin, krhlika, maklen, jelša. Grmovje so vaščani občasno posekali in spomladi napravili butare za kmečke peči. Lastništvo ožjega in širšega poplavnega območja prvotno ni bilo razdeljeno, bilo je v skupni rabi, zato so ga imenovali soseska. Ko je bila končana regulacija (1992), je bilo mogoče urediti površine za rekreacijo (tenis, nogomet, mali nogomet, odbojka, balinišče) in sprehajalno pot ob reki.

Slika 5: 200 let stara hiša Pri Šuštarju, Hotemaže 27, ima značilno razporeditev prostorov in ohranjeno črno kuhinjo. Gospodarski poslopji je avtor tega prispevka preuredil v muzej kruha.
(foto: Milan Krišelj)

Viri in literatura

1. Preddvor v času in prostoru, Občina Preddvor, 1999
2. Pod Jurijevim klobukom: zbornik občine Šenčur, Šenčur občina 2006, Zbornik občine
3. Milan Krišelj, 1966, Agrarno-geografska analiza k.o. Visoko, FF, diplomska naloga
4. Kopenske vode v geografskem okolju, Geografski obzornik, letnik 2003, št. 3-4
5. Petra Vencelj, 2000: Hidrogeografske značilnosti porečja Kokre, seminarska naloga, FF Ljubljana
6. Kokra – načrt ureditve povodja, Ministrstvo za okolje in prostor RS, Uprava RS za varstvo narave Ljubljana 1996